

مقدمه

خانواده یکی از نظامهای اولیه جوامع بشری است که با وجود تحولات اساسی، در اهداف و کارکردهای خود ثابت مانده و هنوز در همه جوامع اهمیت اساسی دارد. خانواده مناسب‌ترین نظام برای تأمین نیازهای مادی، روانی و معنوی بشر بوده و بهترین بستر را برای تأمین امنیت و آرامش روانی اعضا، پرورش نسل جدید و اجتماعی کردن فرزندان و برآورده ساختن نیازهای عاطفی افراد فراهم نموده است. با این حال، در عصر حاضر نظام خانواده دچار مشکلات و چالشهای اساسی گردیده و حتی گاه اساس و تمامیت آن نیز زیر سؤال رفته است. متأثر از تحولات اجتماعی، صنعتی و علمی، در بیشتر جوامع از جمله ایران مشکلات متعددی برای خانواده پدید آمده است؛ اختلافهای خانوادگی، طلاق، فرزندان بی‌سرپرست و بزهکاری نوجوانان و جوانان، نشان دهنده مشکلات اساسی در خانواده‌های ماست. سنتها، اخلاقیات و روشهایی که به تقویت خانواده می‌انجامند، بعضاً متزلزل شده‌اند و دوری از هویت ملی و دینی و پذیرش هویت‌های دنیاگرایانه و دور از اخلاقیات انسانی، بسیاری از مردم ما را تهدید می‌کند.

همه این مشکلات نشان می‌دهد که خانواده‌ها نیازمند توصیه‌های تربیتی و روان‌شناختی بسیاری برای رویارویی با پیچیدگی‌های زندگی کنونی، هستند. اکنون تربیت فرزندان و برقراری روابط مناسب با همسر به سادگی چند دهه گذشته نیست. عوامل مؤثر بر خانواده به قدری زیادند که برای مقابله با عوامل آسیب‌زا، نیازمند آموزش و تربیت خانواده‌ها در سطح ملی هستیم. نکته جالب توجه آن است که ما از پیشینه فرهنگی و علمی غنی و کارآمدی برای رویارویی با مسائل خانواده بهره‌مندیم. مهم‌ترین متون دینی ما، یعنی قرآن و کلمات پیامبر (ص) و معصومان (ع)، سرشار از توصیه‌های کارآمد و متناسب با عصر حاضر، در باب اساسی‌ترین مسائل خانواده تا جزئی‌ترین موارد آن است. مجموعه تعالیم اسلامی در مورد خانواده، ما را به نظام و ساختاری رهنمون می‌کند که پاسخ‌گوی همه نیازهای مادی، روانی و معنوی خانواده است.

افزون بر ساختار خانواده که به مراتب و مرزهای درونی و بیرونی آن اشاره دارد، اهداف تشکیل خانواده را نیز می‌توان از گزاره‌های صحیح متون اسلامی استنباط کرد. تعالیم اسلام درباره چگونگی روابط اعضای خانواده و به عبارتی حقوق و مسئولیتهای متقابل آنها، توصیه‌های الزامی و اخلاقی فراوانی دارد. سخنان معصومان (ع) و سیره خانوادگی آنان ظرایف رفتاری جالب توجهی در بردارد که هر چند جزئی به نظر می‌رسد، گاه در تحکیم پایه‌های خانواده نقش اساسی دارد. در این کتاب مباحث خانواده را با تعریف خانواده، ازدواج و مقدمات آن، مانند شرایط همسرگزینی، آغاز کردیم و سپس به آثار روان‌شناختی ازدواج و روابط اعضای خانواده پرداختیم و دیدگاههای اسلام را در هر مورد تبیین نمودیم.

روابط خویشاوندی را به عنوان یکی از آثار ازدواج در نظر گرفته و ابعاد مختلف آن را بررسی کردیم. در فصل سوم به ارکان خانواده از قبیل مسئولیتهای زن و شوهر، والدین و فرزندان پرداختیم، و در فصل چهارم نقش باورهای دینی، توصیه‌های اخلاقی و رفتاری اسلام بررسی شد. در فصل پنجم به عوامل مشکلات خانوادگی و راهکارهای اسلام برای پیشگیری و حل آنها پرداختیم. در فصل ششم، انواع خانواده در اسلام و قوانین اقتصادی خانواده در اسلام از نگاه روان‌شناختی بررسی شد. در پایان با اشاره به خانواده‌های الگو در اسلام،

طرحی کلی از نظام خانواده در اسلام، ارائه نمودیم و در بحثهای مختلف کتاب سعی کردیم مسائل را از هر دو جنبه اسلامی و روان شناختی مورد بررسی قرار دهیم. این در حالی است که معمولاً در تألیفات مربوط به خانواده، به یکی از دو جنبه علمی و دینی خانواده پرداخته شده است. امید است مطالب این کتاب با پذیرش همه نقصها و بضاعت علمی اندک مؤلف، در جهت روشن شدن مسائل روان شناختی و دینی خانواده گامی مفید به شمار آید. اینجانب با توسل به خاندان عصمت و طهارت، امید به رشد و تکامل معنوی و اخلاقی هر چه بیشتر خانواده‌ها را دارم. از انتقادات و پیشنهادهای دانش پژوهان و همه متخصصان درگیر با مباحث خانواده و از جمله خانواده درمان گران استقبال می‌کنم، به این امید که بتوانم در جهت رفع کاستی‌های این موضوع مهم، گامی بردارم.

در پایان، مراتب تقدیر و تشکر خود را از مساعدتهای همراهان این طرح اعلام می‌کنم: استاد حجت‌الاسلام والمسلمین سیدمحمد غروی، مدیر گروه روان شناسی پژوهشگاه حوزه و دانشگاه که مباحث این کتاب با نظارت و اشراف ایشان بوده است. استاد دکتر محمدکاظم عاطف وحید که در همه مراحل تدوین این کتاب، با نظارت و راهنمایی‌های خود بر غنای آن افزودند.

استادان گرامی حجت‌الاسلام والمسلمین بهشتی، دکتر مظاهری و دکتر فتحی آشتیانی که از نظریات آنان در مباحث این کتاب بهره‌مند شدم.

مسئولان پژوهشگاه حوزه و دانشگاه به ویژه ریاست محترم حجت‌الاسلام والمسلمین اعرافی که با حمایت‌های بی‌دریغ، این فرصت پژوهشی را برای اینجانب فراهم کردند. سرانجام از همه مسؤلان و کارکنان بخشهای پژوهشگاه حوزه و دانشگاه که بدون زحمات صادقانه آنان چنین تحقیقاتی به ثمر نمی‌رسید، سپاس‌گزار می‌کنم: معاونت محترم پژوهشی، معاونت محترم اجرایی، بخشهای ویراستاری، تایپ و نشر به ویژه آقایان سید عدنان اسلامی، ابوالفضل احمدی و همکارانش در کتابخانه و همه کسانی که فعالیت‌های پژوهشی مرهون تلاشهای آنهاست. درود و سلام بر خانواده‌ای که برترین زن عالم را به والاترین اوصیای الهی پیوند زد تا شریف‌ترین انسانها را در دامن خویش پرورش دهد، پسری ابوالعجائب که پرشکوه‌ترین صحنه عشق را در تاریخ بشریت آفرید و دختری که پیام این عزت و آزادگی را با صبر و شجاعت به عالم رساند.

به امید روزی که یازدهمین ثمره این پیوند، عدالت، معنویت و معرفت را در جان و روان همه انسانها جوش دهد.

«بَقِيَّةُ اللَّهِ خَيْرٌ لَّكُمْ إِن كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ»

محمد رضا سالاری‌فر